

HELLERÖ och SÖDERSKOGEN

BYGDEHISTORIA ATT MINNAS

Mörkviks brygga, Gärdesholmen i bakgrunden

Hellerö säteri, vid vägen mellan Loftahammar och Vråka i Ed, ägdes i sekler av tjustadeln. Ada Rydström nämner i boken om Tjust namn som Gyllenstjärna, Horn, Stenbock, Götherhjälm och von Knorring. Gården ärvs 1818 av Maria Rydelius gift Rosenmüller. Den innehades därefter av, Palmqvist, friherre Sparre samt släkten Elliot till 1889. Då återköps Hellerö av Rosenmüller genom förre ägarens sonson disponent Duvall Rosenmüller. Han hade året dessförinnan gift sig med grosshandlardottern Anna Schwartz från Norrköping. De flyttade senare till Tyllinge.

År 1917 köps Hellerö av grosshandlare Gustafsson och därefter skedde ägarbyten i snabb takt tills Gustav Larsson, arrendator på Bjursund, år 1922 förvärvar gården på auktion.

Ägora mot Syrsan, Söderskogens tusen tunnland, styckades 1918 av och förvärvades av Eds Cellulosafabrik. Olov Berger var förvaltare. Han bodde i den lilla vackra herrgården med sina två flyglar alldeles intill cellulosafabriken.

Det var under första världskrigets sista år, en underlig tid i affärsvärlden.

Gården vanvårdas

Mellan 1914 och 1922 hade Hellerö sju olika ägare. Allt såldes och sju statarfamiljer med barn blev utan mat och utkomst och var tvugna att vända sig till V Eds fattigvårdsstyrelse. "Det befaras att egendomen även stundande vår kommer att förbli obrukad och osåld, varför anmäla- laren velat fästa myndigheternas uppmärksamhet på saken för att om möjligt åvågabringa rättelse av de rådande missförhållanden å egendomen, som kunde vara en prydnad för socknen och länet" skriver kommunalfullmäktige i Västra Ed i en skrivelse till jordbruksdepartementet år 1922.

Ångaren Stegsund

Mörkviken är en del av Syrsan. Från 1902 till 1932 gick reguljär sjöfart från Västervik till Mörkviks brygga och Helgenäs. Då var det mycket enklare att färdas sjövägen till Västervik än i häst och trilla på de små, grindbemängda vägarna runt vikar och berg. Ångfartyget Stegsund var på 32 ton och blev en kär kamrat i skärgården. Nästan hundra personer och gods kunde fraktas. Den låg över natt på Tindereds varv och avgick från Helgenäs brygga klockan sju på morgonen. Till Västervik tog det omkring tre timmar och man hade fem timmar till förfogande i Västervik. På höstkvällarna var det praktfullt när hon kom åter från Västervik vid sextiden och lyste upp hela viken med sina lanternor. På bryggan serverades de senaste nyheterna från staden.

Åkerman

Axel och Dagmar Åkerman kunde berätta om den tiden. De byggde Solvik på Mörkvikens norra sida under 1930-talet, ett underbart litet trädgårdsställe avstyckat från Träthult. Axel var mångkunnig och anlätades i skogen och

Arvid Åkerman med fru

vid sågen. Brodern Arvid erbjöds att ta över Hellerö Söderskog för två tusen och in-teckningar på 58000:- men vågade inte. Skogen ansågs inte ha något värde då och han var fattig torpare.

Såg i Mörkvik

I Krügerkraschens dyningar gick det dåligt för Eds bruk och företaget blev tvunget att sälja Söderskogen och Uppsalebo/Målen i Hannäs. Skogen var välkött och eftersom bruket behövde massaved fanns mycket grov skog kvar. Det blev kompanjonerna Sigurd Cornell och Werner Carlzén som köpte Söderskogen.

Ångaren Stegsund, här i Källvik

Ångbåten avgick till Västervik på morgonen och kom tillbaka på kvällen. Helgenäs var utgångshamn vissa dagar och då kunde den lägga till vid Tindered, Djursnäs eller Tråhult och därefter genom sundet till Mörkvik och Bjursund. Den gick året runt utom på vintern och betydde mycket för befolkningen.

Carlzén kom från Karrum i Odensvi. Han åkte till Amerika och var i Chikago i nio år. När han kom tillbaka gifte han sig och blev handlare i Helgenäs.

Cornell var möbelsnickare hos sin far i Råberga i Lofta. De började bygga hus och anlade såg i Björnsholm för att skaffa material till byggena.

Vid Mörkvik blev det en väldig fart. Den 5:e januari 1933 gjordes köpet upp. Några dagar senare åkte de till Västervik och avtalade om virkesleveranser. Så byggde man såghus och satte upp sågbänkarna. Den 10:e sågades första stocken och dagen efter var sågen i gång. Amandus (Thure) Tillman från Björka var sågare och sammanlagt arbetade 39 personer vid anläggningen. Bönderna fick väl-

kommet skogsarbete och körslor. Vägar och en hamn för utskeppning bygdes.

Sågen drevs med en 50 hk Beijers råoljemotor med liggande cylinder och blåslampa för start. Den var tillverkad i Vimmerby. När man startade så körde man svänghjulet ett halvt varv baklänges så att det tände och gick i gång framlänges. Karl Åkerman och Ivar Karlsson var maskinister.

Där fanns en enkel sågbänk, enkelt kantverk och dubbelt lattverk. Sågen gick i skift. Den låg på uppsidan av den lilla vägen till Mörkvik och på nedsidan låg sågspånsdös och kolmilor och hamnen. En säsong sågades där 750 kbm virke.

Werner Carlzén

Sigurd Cornell

Otto Hedin

Kolmilor

Kolningen började med att Arvid Åkerman och en kompanjon Nilsson köpte lattveden vid sågen och satte upp kolmilor. De byggde kolarkoja och ett kolupplag. Upplaget gjordes av brädplank ca 3 m högt som spikades på några träd - två av dem är alar som står kvar vid sjökanten ännu. Kolmilorna var traditionella runda men i stället för jord använde man sågspån att täta med runt om och ovanpå. Man packade genom att bulta ihop sågspånen. Kolet såldes till järnbruk och fraktades iväg på prämar.

Sågens manskap bodde i torpet och om natten vaktade en av sågarna milan. Men att såga om dagen och vakta om natten blev för mycket så en gång brann kolmilan upp.

Otto Hedin

1937 var timret avverkat, då såg man mellan torpen, men där fanns mycket resttimmer och ved som vid den här tiden var mycket värdefull. Söderskogen köptes då av Flinks stenhuggeri. Men 1940 kom andra världskriget och stenhuggerier hade det svårt. Flinks fick stora ekonomiska svårigheter och måste sälja.

Då kom en yngling, 20 år gammal, från Kärrboda vid Nyköping, Otto Hedin hette han. Brodern Carl Eric skulle överta fädernegården och för Otto förvärvades Söderskogen 1942. Till en början sköttes den med Axel Åkerman som förvaltare. Otto flyttade till Mörkvik 1947.

En tid för intensiv vedhuggning följde.

DAGSVERKSLISTA

januari 1934

Amandus Johansson, sågare
 Axel Nilsson, apterare
 Martin Nilsson, kantare
 Janne Haldén, huggare
 Gunnar Granberg, huggare
 Eskil Johansson, huggare
 Elon Johansson, huggare
 Thorvald Berggren, huggare
 Herman Palm, huggare
 Gunnar Pettersson, lathsvärket
 Elving Sleman, plankbärare
 Ullrik Sleman, plankbärare
 Sven Gustavsson, kapare
 Thord Karlsson, spåndragare
 Martin Gustavsson, vedhuggare
 Helmer Larsson, vedhuggare
 Rudolf Johansson, huggare
 Erik Gustavsson, huggare
 Lindor Karlsson, huggare

Mycket av veden fraktades med skutor och prämar till Stockholm, det var före oljeeldningens tid och ved behövdes i stora mängder till städerna. Otto var intresserad av frisksport och ett tidstypiskt inslag var 'Frisksporthuggarläger'. Ett tiotal pojkar i 18 - 22 årsåldern och en kock deltog i vedhuggning. Urvalet var inte lätt, men det visade sig snart, att de som skrev ansökan sämst ofta var de som högg bäst.

All mark är sedan 1960-talet skogsplanterad utom intill Mörkviken och infartsvägen där får håller markerna fria. Vilt vårdas med viltåker, vatten och utfodring snörika vintrar. En mosse har gjorts om till insjö där änder och ibland svarthakedopping och trana kan ses häcka. Pärilhöns och påfåglar är pittoreska inslag och Söderskogen har erhållit pris för välskött skog och förtjänstecken för viltvård.

Hamnen rasar

År 1933 bygdes sågen, kolmilorna och hamnen. Då fälldes träden för att ge plats för verksamheten. Tjugo år senare hade trädens rötter förmultnat och förmådde inte längre att binda sanden i slänten. Under ett häftigt regn vid mitten av 1950-talet gled allt ut i Mörkviken och fyllde hamnen som fick byggas om. Stora avlånga gropar vittnar om raset.

Ett tack till Otto Hedin, Sven och Bertil Åkerman, Ivar Karlsson, Elna Kindstrand/Carlzén, Ingrid Dahlgren/Carlzén, Ingrid Larsson mfl som bidragit med material.

Lars Cornell, Lofta

Sigfrid Karlsson, huggare
 Harry Björklund, maskinist
 Ragnar Eriksson, hjälpsågare
 Albert Svensson, huggare
 Josef Lundqvist, huggare vid stabbstöd
 Sven Pettersson, lathsvärket
 Thure Thillmar, sågare
 Nils Thillmar, hjälpsågare
 Axel Johansson, kantare
 Karl Åkerman, maskinist
 Ernst Sandberg, plankbärare
 Ingvar Storm, plankbärare
 Gunnar Åberg, kapare
 Arvid Åkerman, körning och grävning vid såg
 Karl Gustav Jonsson, veddragare
 Jon Jonsson, veddragare
 Isak Johansson, spåndragare
 Allan Ericsson, stapelbäddar
 Karl Erik Jonsson, spåndragare

Det året var 38 anställda vartill kommer kolning, körslor och sidoproduktion.